

**ТАЪСИРИ
АНДЕШАҶОИ
ХАЙЁМ БАР ҶАЗАЛИЁТИ
САЪДИ**

**ВЛИЯНИЕ
ФИЛОСОФСКИХ
ИДЕЙ ХАЙЯМА НА ГАЗЕЛИ
СААДИ**

**THE INFLUENCE
OF KHAYYAM'S THOUGHTS
ON SAADI'S GHAZALS**

Азизов Сорбон Садуллоевич, н.и.ф., дотсенти кафедраи адабиёти классикии тоҷики МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров” (Тоҷикистон Хуҷанд)

Азизов Сорбон Садуллоевич, к.ф.н., доцент кафедри таджикской классической литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б. Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)

Azizov Sorbon Sadulloevich, candidate of philological sciences, Associate Professor of the department of Tajik classic literature of SEI «KhSU named after acad. B. Gafurov» (Tajikistan, Khujand),

E-mail: sorbon-1987@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Хайём, Саъдии Шерозӣ, таъсирназирӣ, рубоӣ, газал, андешаҳои фалсафӣ, кӯза, гил, ганимат донишмандони умр, қазову қадар

Дар мақола таъсири андешаҳои фалсафии Умари Хайём ба газалиёти Саъдии Шерозӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Зимни баррасии масъалаи мазкур муаллиф қайд мекунад, ки дар баробари баёни мавзӯҳои шиқи заминӣ ирфонӣ дар газалиёти Саъди андешаҳои хайёмона ба мушоҳида мерасад. Бо овардани мисолҳо аз рубоӣ Хайём ва газалиёти Саъдӣ таъсири андешаҳои фалсафии Хайёмро ба газалиёти Саъдӣ дар бахшҳои “пас аз марг хишту кӯза сохтан аз гили инсон”, “ганимат донишмандони фурсати имрӯз ва шод зистан”, “нотавони инсон дар баробари қазову қадар мавриди таҳлил қарор додааст. Натиҷаи таҳқиқи мавзӯи нишон медиҳад, ки таъсири фалсафии хайёмона дар осори Саъдӣ, махсусан газалиёти ӯ ба рӯшани мушоҳида мешавад. Ҳарчанд сабки баёни ин ду шоир дар масъалаи мавриди таҳлил тафовут дорад, зеро тарзи гуфтори Хайём дар руҳияи фалсафӣ бо диди интиқодӣ ва шакку тардид ба қазову қадар ва яъсу ноумедӣ ба поёни зиндагии инсон аст. Вале Саъдӣ ҳамин андешаҳои Хайёмро дар хусуси маргу зиндагӣ ва қазову қадару поёни зиндагии инсон бо лаҳнаи латифу завқу шӯр дар руҳияи ошқона сурудааст.

Ключевые слова: Хайям, Саади Ширази, влияние, рубаи, газель, философские мысли, кувшин, глина, познание житейских трофеев, судьба

В статье рассматривается влияние философских идей Омара Хайяма на газели Саади Ширази. В ходе обсуждения этого вопроса автор отмечает, что наряду с изложением темы земной и мистической любви в газелях Саади присутствуют и некоторые хайямовские философские мысли. На примерах из четверостишия Хайяма и газелей Саади анализируется влияние философских мыслей Хайяма на газели Саади, особенно на темы перехода человеческого духа из одной формы в другую после его смерти, о смысле жизни человека, о незащищенности его перед лицом судьбы и времени, об очаровании мимолетных мгновений радости. Исследование темы показывает, что влияние философских идей Хайяма отчетливо заметно в творчестве Саади, особенно в его газелях. Способ выражения этих двух поэтов в анализируемом вопросе различен, поскольку стиль речи Хайяма выдержан в философском духе с критическим взглядом и сомнениями в судьбе и отчаянием по поводу конца человеческой жизни. Однако те же мысли Хайяма о жизни и смерти, начале и конце человеческой жизни Саади воспевал уверенно и восторженно, в романтическом духе.

Key words: Khayyam, Saadi Shirazi, influence, rubai, ghazal, philosophical thoughts, jug, clay, knowledge of worldly trophies, fate

The article examines the influence of the philosophical ideas of Omar Khayyam on the ghazals of Saadi Shirazi. In the course of discussing this issue, the author notes that, along with the presentation of the theme of earthly and mystical love, Saadi's ghazals also contain some of Khayyam's philosophical thoughts. Using examples from Khayyam's quatrains and Saadi's ghazals, the influence of Khayyam's philosophical thoughts on Saadi's ghazals is analyzed, especially on the themes of the transition of the human spirit from one form to another after his death, about the meaning of human life, about his vulnerability in the face of fate and time, about the charm of fleeting moments joy. The result of the study of the topic shows that the influence of Khayyam's philosophical ideas is clearly noticeable in Saadi's work, especially in his ghazals. The way of expression of these two poets in the analyzed issue is different, since Khayyam's style of speech is in a philosophical spirit with a critical look and doubts about fate and despair about the end of human

life. However, Saadi sang confidently and enthusiastically, in a romantic spirit, the same thoughts of Khayyam about life and death, the beginning and end of human life.

Саъдии Шерозӣ аз зумраи суханвароне дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ аст, ки дар назму наср чойгоҳи хосаеро касб намудааст. Зеро ӯ дар ҳама навъҳои адабӣ ҳунару истеъдоди нотакроре ба намоиш гузошт. Бо таълифи “Гулистон” намунаи олии насреро бунёд гузошт, ки то имрӯз дар пайравии он дахҳо китоб навишта шуданд, аммо касе беҳтару хубтар ва ҳатто дар пояи он натавонист асаре иншо кунад. “Бӯстон”-и ӯ дар радифи машҳуртарин маснавиҳои ахлоқию ирфонӣ назари “Ҳадиқа”-и Саноию “Махзан-ул-асрор”-и Низомӣ ва ҳатто маснавиҳои ҳамосавӣ қарор дорад [5, с.152] ва таъсири ин шоҳкор ба маснависароии асрҳои баъдӣ хеле намоён аст [6, с.98]. Дар бобҳои дахгонаи он Саъдӣ мавзуоти мухталифро аз қабилӣ, адлу эҳсон, ишқу ҷавонӣ, муноҷоту тавба, пирию тавозуъ, таъсири тарбия бо вазне собиту мутантан дар руҳияи ҳамоса баён мекунад. Ҷамчунин дар сурудани дигар навъи осори адабӣ дасте тавоно дошт ва аз замони зиндагиаш “сити суханааш бар басити замин рафта” то имрӯз шуҳратёр ва мақбули ҳамагон аст, ки камтар суханваре чунин мақомро соҳиб аст.

Аз як тараф шуҳрату азамати Шайх Саъдӣ дар таълифи “Гулистон” ва “Бӯстон” бошад, аз тарафи дигар дар сурудани ғазал аст. Чунонки дар сарчашмаҳои адабӣ ва таълифоти муҳаққиқон зикр шудааст, Саъдӣ дар сохтору мухтавои жанри ғазал, ки то замони ӯ дар марҳилаи рушду инкишоф қарор дошт, ибтикору навоариҳои махсусе ворид сохтааст. Ҷануз Ҷомӣ қайд намуда буд, ки: “Вай қудваи мутағаззилон аст. Ҳеч кас пеш аз вай беш аз вай тариқи ғазал наварзида...” [9, с.121]. Абдулхусайни Зарринқуб ҳунари ғазалсароии Саъдиро дар “устувории лафз ва равонии маънӣ” [1, с.191] медонад. Академик Абдулғанӣ Мирзоев роҷеъ ба макоми Саъдӣ дар ғазал чунин қайд мекунад: “Яке аз қорнамоиҳои Саъдӣ, дар ҳақиқат, дар масъалаи қор қарда баромадани забони ғазалсароист” [2, с.39]. Ҷамчунин муҳаққиқи мазкур таъкид мекунад, ки: “Равияи дар ғазалсароӣ пешгирифтаи Саъдӣ дар асри XIV на ин ки қобили қабул воқеъ гардид, балки он хеле вусъат пайдо кард” [2, с.41]. Муҳимтарин ибтикороти Саъдӣ дар ғазал аз назари Сирусӣ Шамисо таркибу ибороти “ба назар содда, аммо тақлиднопазири” ӯ, ки “дар авҷи фасохату дар айни ҳол дар қамоли соддагӣ” қарор дорад ва “тарзи махсусе дар ғазал ба вучуд овард, ки қабл аз ӯ собиқа надоштааст” ва тавонист, ки “аносири парокандаи ғазал аз қабилӣ ишқу ошиқӣ ва зебоию латофати суварою маънавиро ба тарзи бисёр шоистае дар як ҷо ҷамъ оварад” [8, с.7]. Ҷамин ҳунару ибтикори ӯ дар сохтору мухтаво ва забону сабки ғазал боис гардид, ки аз замони зиндагиаш ва асрҳои баъд мавриди тавачҷуҳи зиёди шоирони маъруфи ғазалсаро аз қабилӣ Амир Хусрави Дехлавӣ, Ҳасани Дехлавӣ, Хочуи Қирмонӣ, Қамоли Хучандӣ, Ҳофизи Шерозӣ ва ғайра қарор бигирад.

Ҷарҷанд бештари мавзуоти ғазалиёти Саъдӣ тасвири ишқу муҳаббати заминию ирфонӣ мебошад, аммо дар баробари ин дар ҳилоли он дигар мавзуот ҳам дар латофати ишқу зебоӣ баён шудааст. Яке аз ҷанбаҳои мавзӯии ғазалиёти Саъдӣ, ки қобили тавачҷуҳ аст, баёни андешаҳои фалсафии хайёмона дар қолаби ғазал аст.

Ҷанимат донишгани фурсат ва ишрату шодӣ аз ҳаёт ва зикри марғу таассуф бар нопойдории зиндагӣ, беъэтибории рӯзгор, шакку тардиду бадбинӣ ба қазову қадар аз мавзӯоте аст, ки дар рубоӣёти Хайём бештар баррасӣ шудааст. Албатта пеш аз Хайём ҳам чунин андешаҳои фалсафӣ вучуд доштанд, вале Хайём дар рубоӣёташ ба шеваи хосе аз ин образҳо ба қор бурд, ки аз муҳимтарин хусусиятҳои мавзӯии рубоӣёти ӯ гардид ва ба андешаҳои хайёмона маъруф гардид. Ба ибораи дигар бинои андешаҳои Хайём тафаккур дар рози ҳастию нестӣ ва марғу зиндагӣ ниҳода шудааст, ки ба шоирони пас аз худ таъсири зиёд гузоштааст.

Дар адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ба иловаи он ҷӣ дар адабиёти паҳлавӣ, ки то замони мо хеле андаки он расидааст, шуруъ аз шоирони давраи сомонӣ ба мавзӯоти мазкур тавачҷуҳ шудааст. Чунонки дар ашъори Шаҳиди Балхӣ ва Рӯдакию Фирдавсӣ бештар аз дигарон чунин андешаҳои баъдан хайёмона ном гирифта ҷилвагар аст. Чунонки Рӯдакӣ мегӯяд:

**Шод зӣ бо сияҳҷашмон шод,
Ки ҷаҳон нест ҷуз фасонаву бод.
З-омада шодмон бояд буд,
В-аз гузашта набояд қард ёд...**

Ҷамингуна андешаҳоро мо баъдан дар рубоӣёти Хайём мебинем, ки дар руҳияи фалсафӣ суруда шудааст:

Чандин ғами беҳуда махӯр, шод бизӣ

В-андар раҳи бедод ту бо дод бизӣ... [7,с.83]

Таъсири андешаҳои Хайём ба афкори орои шоирони ориф низ ба назар мерасад. Чунонки Фурӯзонфар дар мавриди таъсири андешаҳои Хайём ба осори Аттот таъкид мекунад: “Аттот низ ҳарчанд нисбат ба Хайём ба чашми интиқод ва балки эърозу эътироз менигарад, аммо гоҳ чунон ба фикри Хайём наздик мешавад, ки тасаввур меравад дар нақди офариниш ва безътибории ҳаёти ҳастӣ тобеъ ва пайрави оро ва муътақидоти ӯст” [4,с.46]. Дар ғазалиёти Ҳофиз ҳам таъсири андешаҳои Хайёмро мо бештар мушоҳида мекунем, ки ин мавзӯ аз доираи баҳси мо берун аст.

Дар миёни шоирони орифи пас аз Хайём Саъдии Шерозӣ таваҷҷуҳ ва иродати ҳосе ба орову андешаҳои Хайём дорад, ки аз ҷониби муҳаққиқон низ ба ин матлаб таъкид шудааст. Вале бо ин ҳама масъалаи мазкур дар ғазалиёти Саъдӣ камтар таваҷҷуҳ шуда, бештар дар доираи дигар осори шоир, ҳамчун “Бустон” ва “Гулистон” таҳқиқ шудааст. Аз ин рӯ, дар мақолаи ҳозир таъсири андешаҳои Хайём дар ғазалиёти Саъдӣ баррасӣ мегардад.

Пас аз марг хишту кӯза сохтан аз гили инсон.

Яке аз мавзӯоте, ки дар рубоӣҳои Хайём ба ёдоварӣ аз маргу нопойдории зиндагии инсон зиёд дучор мегардем, ин ки инсон мемираду ҳок мешавада аз аз хоки ӯ кӯза ё хишт хоҳанд сохт. Хайём бо ин нигариши фалсафӣ, ки инсон пас аз марг хоки гӯзагаре хоҳад буд, одамиро ба ғанимат доништани фурсатҳои зиндагӣ даъват мекунад, ки пеш аз он ки фурсат аз даст биравад чуръае аз шароби зиндагӣ бинӯшад:

*З-он кӯзаи май, ки нест дар вай зараре,
Пур кун қадаҳе бихур, ба ман деҳ дигаре.
З-он пештар эй санам, ки дар раҳгузаре,
Хоки ману ту кӯза кунад кӯзагаре [7,с.95].*

Байни инсону кӯза навъе монандӣ ба назар мерасад, ки кӯза аз ҳок сохта мешавад ва пас аз муддате мешиканад. Инсон низ дар бехтарин ва комилтарин шакли мавҷудот аз ҳок офарида мешавад, вале марг ҷисми моддиашро мисли кӯза мешиканаду табоҳ мекунад:

*Ин гузагари даҳр чунин ҷоми латиф,
Месозаду боз бар замин мезанадаш [7,с.84]*

Саъдӣ дар ғазалиёти худ зимни баёни андешаҳои ирфонӣ ошиқона ба ёдоварӣ аз образи кӯзаву хишт абёте суруда, ки таъсири андешаҳои Хайём ба назар мерасад. Бо ин тафовут, ки андешаҳои Хайём омехта бо афкори фалсафии ӯ ва Саъдӣ зимни баёни мавзӯи ишқ аз образҳои мазкур ба қор мегирад. Чунонки дар байти зерин дар хитоб ба маъшук мегӯяд, ки пас аз маргам ҳам, ки агар аз хоки ӯ хишт созанд, ҳамчунон меҳру вафои маъшук дар сиришташ боқӣ хоҳад монд:

*Ба вафои ту, ки гар хишт зананд аз гили ман,
Ҳамчунон дар дили ман меҳру вафои ту бувад [3,с.177].*

Дар байти зерин ҳам дар мурочиат ба соқӣ таъкид мекунад, ки кӯзаи хумхонаро ба дарвеш бидеҳ, пеш аз он ки бимирад, зеро онҳое, ки мурданд гили кӯзагарон мешаванд:

*Соқӣ, бидеҳ он кӯзаи хумхона ба дарвеш,
К-онҳо ки бимурданд, гили кӯзагаронанд [3,с.170].*

Саъдӣ дар баъзе ғазалҳои худ ба висоли маъшук расиданро ғайриимкон ва ҳаёлу таманно медонад ва зимнан таъкид мекунад, ки танҳо пас маргам он гаҳ ки кӯзагар аз гили ман сабӯ созад ва маъшук аз он об нӯшад висол муяссар мегардад:

*Лаби ӯ бар лаби ман, ин чӣ ҳаёл асту таманно?
Магар он гаҳ, ки кунад кӯзагар аз ҳок сабӯям [3, с.297].*

Дар байти зерин Саъдӣ ҷаҳонро ба мисоли қасри бошуқуҳ ва инсонро ба мурге, ки дар кунгураҳои он нишаставу лаззат мебарад, шабоҳат додааст. Ба ёдоварии пас аз марг аз гили мо хишт сохтан таъкид месозад, ки то кай дар ин кунгураи қаср менишинӣ ва рӯзе фаро мерасад, ки аз хоки ту ҳам чунин кунгура бар қасрҳо месозанд:

*Чун мурғ дар ин кунгура то кай битавон хонд,
Як рӯз ниғаҳ кун, ки бар ин кунгура хиштем [3,с.562].*

Дар ғазалҳои ирфонӣ-таълимӣ Саъдӣ ҳам таъсири андешаҳои Хайёмро мушоҳида мекунем. Чунонки як қисмати матолиби рубоӣҳои Хайёмро масъалаи сабзаву гули дамида аз хоки дигарон, ки имрӯз тамошоғаҳи мост, ташкил медиҳад. Бо ёдоварии зикри ин манзара шоир таъкид мекунад, ки фардо мо ҳам ҳок мегардем ва аз хоки мо ҳам сабзаву гул мерӯяд, ки тамошоғаҳи дигарон хоҳад буд:

...Ин сабза, ки имрӯз тамошоғаҳи мост,

То сабзаи хоки мо тамошогаҳи кист?! [7, с. 98].

Ё дар чойи дигар мегӯяд:

*...Бар сабза нишину май хуру шод бизӣ,
То сабза бурун дамад зи хоки ману ту [7, с. 81].*

Саъдӣ ҳам дар ғазалиёти худ ба таъкид аз масъалаи мазкур барои хонандаи худ ёдовар аз он мешавад, ки набояд мағруру ҳавобаланд бар рӯи хоки дигарон қадам ниҳод, зеро фардо ту ҳам хок хоҳӣ шуд ва дигарон бар рӯи хоки ту хоҳанд рафт. Яъне хоке, ки мо бар он қадам мениҳем хоки вучуди мардумонест, ки пеш аз мо зиндагӣ мекарданд:

*Бисёр солҳо ба сари хоки мо равад,
К-ин оби чашма ояду боди сабо равад.
Ин панҷрӯза муҳлати айёми одамӣ,
Бар хоки дигарон ба такаббур чаро равад? [3, с. 524].*

Ё дар байти зерин ҳам Саъдӣ ин маъниро бозтоб бахшидааст:

*Ин хок нест гар ба тааммул назар кунӣ,
Чашм асту рӯю қомати зебои дилбарон [4, с. 833].*

Дар ғазали дигар ҳам дар иртибот бв мазаммати такаббур ва ғанимат дониستاني умр чунин мегӯяд:

*Он, ки пой аз сари нихват наниҳодӣ бар хок,
Оқибат хок шуду халқ бад-ӯ мегузаранд.
Кошки, қимати анфос бидонандӣ халқ,
То даме чанд, ки мондаст, ғанимат шумаранд [3, с. 522].*

Дар байти зерин ҳам шоир аз насими сахару файзи бӯстон баҳра бурданро талқин намуда, ёдоварӣ аз он мекунад, ки пас аз марг бар рӯи турбати хоки мо боди гулбуни сахар бисёр хоҳад вазид:

*Боди гулбуни сахар хуш мевазад, хез, эй надим,
Баски хоҳад рафт бар болои хоки мо насим [3, с. 561].*

Ғанимат дониستاني фурсати имрӯз ва шод зистан. Дар рубоиёти Хайём масъали ғанимат шуморидани фурсати имрӯз ва шод зистан ба гунаҳои мухталиф баён шудааст. Таъкиди Хайём бештар бар он аст, ки умр зудгузар аст, аз ин рӯ ҳар фурсати онро ғанимат дониста шоду масрур бидуни андешаи гузаштаву оянда зиндагӣ намуд. Метавон мисолҳои зиёдро аз рубоиёти шоир дар ин мавзӯёи шоҳид овард, аммо ба як намуна иктифо мешавад:

*Имрӯз туро дастраси фардо нест,
В-андешаи фардот ба ҷуз савдо нест.
Зоеъ макун ин дам, ар дилат шайдо нест,
К-ин боқии умрро бақо пайдо нест [7, с. 64].*

Дар ғазалиёти Саъдӣ ҳам роҷеъ ба нопойдории умр ва ишқ варзидану шод зистан басомади фаровон дорад. Таъкиди Саъдӣ бештар бар ин аст, ки бо самимияту муҳаббат ҳар лаҳзаи умрро, ки такрор ношуданист, дар канори зеборӯён ғанимат бояд донист:

*Саъдиё, дӣ рафту фардо ҳамчунон мавҷуд нест,
Дар миёни ину он фурсат шумор имрӯзро [3, с. 17].*

*Ҳар кӣ надонад сипоси неъматии имрӯз,
Ҳайф хурад бар насиби раҳмати фардо [3, с. 9].*

Дар байти зерин низ Саъдӣ як нафас канори ёр буданро аз ҳашт биҳишт авлотар медонад ва таъкид мекунад, ки ҳеҷ ғами фардо надорад:

*Бо туам як нафас аз ҳашт биҳишт авлотар,
Ман ки имрӯз чунинам, ғами фардо дорам? [3, с. 264].*

Нопойдорӣ ва бебақоии дунё, шоду хуррам аз ҳар лаҳзаи зиндагӣ дар канори дӯстонро ғанимат донистан дар баъзе ғазалҳои Саъдӣ дар чанд байт ифода ёфтааст. Ғазали зерини шоир дар вазни мутақориб ба монанди сокиномаҳо дар хитоб ба соқӣ суруда шудааст. Дар сокиномаҳо ҳам шоирон аз зудгузари умру нопойдории дунё ва ғанимат шуморидани ҳар лаҳза аз зиндагиро дар мурочиат ба соқӣ баён мекунанд. Аз ин рӯ, ғазали зерини Саъдӣ ҳам дар вазни сокиномаҳо дар мавзӯи мавриди таҳлил суруда шуда, ки дар рубоиёти Хайём назари чунин матолибро зиёд дучор мешавад:

Ин қофилаи умр аҷаб мегузарад,

*Дарёб даме, ки бо тараб мегузарад.
Соқӣ ғами фардои қиёмат чӣ хӯрӣ?
Пеи ор пиёлро, ки шаб мегузарад [7,с.75].*

Саъдӣ чунин мегӯяд:

*Бигардон, сокиё, ҷоми лаболаб,
Биёмӯз аз фалак даври дамодам.
Агар донӣ, ки дунё ғам наярзад,
Ба руи дӯстон хуш бошу хуррам.
Ғанимат дон, агар донӣ, ки ҳар рӯз
Зи умри монда рӯзе мешавад кам.
Манеҳ дил бар сарои умр, Саъдӣ,
Ки бунёдаш на бунёдест муҳкам.
Бирав, шодӣ кун, эй ёри дилафрӯз,
Чу хокат мехӯрад, чандин махур ғам [3,с.240].*

Нотавонии инсон дар баробари қазову қадар. Яке дигар аз мавзуоте, ки дар рубоиёти Хайём матраҳ аст, сарнавишти инсон дар баробари қазову қадар аст. Аз муҳтавои рубоиёти Хайём дар ин мавзӯ чунин менамояд, ки аз назари ӯ инсон дар муқобили қазову қадар очиз аст. Чунончи мегӯяд: “Ғар омаданам ба ман будӣ, н-омадаме...” [7,с.71], “Некиву бадӣ, ки дар ниҳоди башар аст...” [7,с.72], “Ғар даст ба лавҳаи қазо доштаме...” [7,с.108].

Шайх Саъдӣ ҳам дар муқобили қазову қадар инсонро ҳеҷ медонад ва ҷуз таслиму ризо чорае намебинад. Аммо нигоҳи Саъдӣ ба тафовут аз Хайём он аст, ки Саъдӣ ризо дар баробари қазову қадарро дар таслим ба қудрату инояти илоҳӣ медонад, на мисли Хайём ба диди инкоромезу зулму ситам [Бар ман қалами қазо чу бе ман ронанд, Пас неку бадаш чаро зи ман медонанд?...].

Саъдӣ мегӯяд:

*Ризо ба ҳукми қазо ихтиёр кун, Саъдӣ,
Ки шарт нест, ки бо зурманд бистезанд [3,с.161].*

Мисраи аввали байти мазкур дар мактаи қасидаи дигари шоир бо тағйири мисраи дуюм чунин омадааст:

*Ризо ба ҳукми қазо ихтиёр кун, Саъдӣ,
Ки ҳар кӣ бандаи фармони Ҳақ шуд, озодаст [4,с.707].*

Дар байти зерин низ Саъдӣ таъкид мекунад, ки агар меҳру муҳаббати дӯст [яъне, офаридгорро] дар дил дорӣ, ба андешаву назари дигарон аҳаммият надох ва дар баробари ҳар чӣ аз сарнавишт ба ту мерасад, ҷуз ризо чорае раво мадор:

*Чашм агар бо дӯст дорӣ, гӯш бо душман макун,
Тирборони қазоро ҷуз ризо чавшан макун [3,с.315].*

Ё дар ғазале дигар ба ҳамин мазмун мегӯяд:

*Рой ройи туст, хоҳӣ, чангу хоҳӣ оштӣ,
Мо қалам дар сар кашидем ихтиёри хешро [3,с.18].*

Мисраи дуюми байти мазкур дар матлаи ғазали дигари шоир бо тафовути мисраи аввал чунин омадааст:

*Мо қалам дар сар кашидем ихтиёри хешро,
Ихтиёр он аст к-ӯ қисмат кунад дарвешро [3,с.784].*

Саъдӣ ҳатто бе гунаҳ укубат шудан аз тарафи Офаридгорро адл ва қалами афвро бар хато лутф медонад:

*Адл аст агар укубати мо бе гунаҳ кунӣ,
Лутф аст агар кашӣ қалами афв бар хато [4,с.703].*

Дар маҷмӯъ, аз баррасии мавзӯи таҳқиқ чунин бармеояд, ки таъсири фалсафаи хайёмона дар осори Саъдӣ, махсусан ғазалиёти ӯ ба рӯшанӣ мушоҳида мешавад. Аммо сабки баёни ин ду шоир дар масъалаи мавриди таҳлил фарқ мекунад. Баёни Хайём дар руҳияи фалсафӣ бо диди интиқодӣ ва шакку тардид ба қазову қадар ва яъсо ноумедӣ ба поёни зиндагии инсон аст. Вале Саъдӣ ҳамин андешаҳои Хайёмро дар хусуси марғу зиндагӣ ва қазову қадару поёни зиндагии инсон бо лаҳне латифу завқу шӯр дар руҳияи ошиқона баён мекунад. Қобили қайд аст, ки дар бунёди андешаҳои Хайём ва Саъдӣ монандиҳои кулӣ низ мавҷуд аст. Зеро ҳар ду шоир ҳам бо тарзи баёни муҳталиф таъкиди онро доранд, ки зиндагии инсон дар дунё зудгузару нопойдор аст ва ҳар фурсати онро ғанимат донисту аз неъматҳои он баҳраманд бояд буд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Зарринкуб, Абдулхусайн. Бо корвони хулла. Таҳия ва тавзеҳи Шодӣ Шокирзода, Райҳон Муҳаммадаминзода/А.Зарринкуб. – Душанбе: Пайванд, 2004. – 332 с.
2. Мирзоев, Абдулғанӣ. Сездҳ мақола. [Аз таърихи адабиёти асрҳои X-XV форсу тоҷик]/А.Мирзоев. – Душанбе: Ирфон, 1977. – 288с.
3. Саъдии, Шерозӣ. Ғазалиёт. Таҳияву тадвин, муқаддима ва шарҳи луғот аз Мубашшир Акбарзод/С.Шерозӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – 480 с.
4. Саъдии, Шерозӣ. Куллиёт. Ба эҳтимоми Муҳаммадали Фурӯғӣ/С.Шерозӣ. – Техрон: Амири кабир, 1376. – 1042с.
5. Таджибоев, Ш. Г. "Бустон" Саади и персидско-таджикское поэмостроение в XIV и первой половине XV веков / Ш. Г. Таджибоев // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – 2012. – № 4-5(94). – С. 152-158. – EDN TRPCFK.
6. Tojiboev, Sh. G. The influence of Sa'di's "Buston" upon the Persian masnavi writing referring to the XIV-th and the first half of the XV- th centuries / Sh. G. Tojiboev // Scientific Notes of Khujand State University named after Academician B. Gafurov. Series of Humanities Sciences. – 2018. – № 1(54). – P. 97-103. – EDN UQGJJO.
7. Умари Хайём. Рубоӣёт. [нусхаҳои асил]. Мураттиб, муаллифи сарсухан Мирзо Муллоаҳмад. – Хучанд: Ношир, 2019. – 132с.
8. Шамисо, Сирус. Сайри ғазал дар шеъри форсӣ [аз оғоз то имрӯз]/С.Шамисо. – Техрон, 1370. – 312с.
9. Ҷомӣ, А. Баҳористон. Таҳиягари чоп, муаллифи сарсухан ва шорехи тавзеҳоту луғат А.Афсаҳзод/А.Ҷомӣ. – Душанбе: Адиб, 1987. – 160 с.

REFERENCES:

1. Zarrinkub, Abdulhusain. With the caravan of Hulla .Prepared and explained by Shodi Shakirzoda, Raihon Muhammadaminzoda/ Z. Abdulhusain.- Dushanbe: Payvand, 2004. -332 p.
2. Mirzoev, Abdulghani. Thirteen articles. [From the history of Persian-Tajik literature of the 10th-15th centuries]. - Dushanbe: Irfan, 1977. - 288p.
3. Saadi Shirazi. Ghazaliyat. Compilation, introduction and explanation of the dictionary by Mubashshir Akbarzod. Dushanbe: Adib, 2014. -480 p.
4. Saadi Shirazi. Kulliyot. According to Muhammadali Furughi.-Tehran: Amir Kabir, 1376. - 1042 p.
5. Tadzhiboev, Sh. G. "Buston" Saadi and Persian-Tajik poetry in the 14th and first half of the 10th centuries / Sh. G. Tadzhiboev // Bulletin of the Tajik National University. Series of Philological Sciences. – 2012. – № 4-5(94). – pp. 152-158. – EDN TRPCFK.
6. Tojiboev, Sh. G. The influence of Sa'di's "Buston" upon the Persian masnavi writing referring to the XIV-th and the first half of the XV- th centuries / Sh. G. Tojiboev // Scientific Notes of Khujand State University named after Academician B. Gafurov. Series of Humanities Sciences. – 2018. – № 1(54). – P. 97-103. – EDN UQGJJO.
7. Omar Khayyam. Rubaiyot [original copies]. Compiler, author of the foreword, Mirza Mullahahmad. - Khujand: Publisher, 2019. - 132 p.
8. Shamiso Cyrus. Ghazal tour in Persian poetry [from the beginning to the present day]. -Tehran, 1370. -312p.
9. Jami A. Baharistan. A. Afsahzod is the publisher, author of the foreword and commentator of the glossary. - Dushanbe: Adib, 1987. - 160 p.